

Art català medieval

2015/2016

Codi: 100530

Crèdits: 6

Titulació	Tipus	Curs	Semestre
2500239 Història de l'art	OT	3	0
2500239 Història de l'art	OT	4	0

Professor de contacte

Nom: Anna Orriols Alsina

Correu electrònic: Anna.Orriols@uab.cat

Utilització de llengües

Llengua vehicular majoritària: català (cat)

Prerequisits

- Coneixement de la història de l'art medieval a nivell general i nocions de la història de Catalunya a l'Edat Mitjana.
- Actitud intel·lectual i nivell de cultura general propis d'una persona que, pel fet d'haver-se matriculat voluntàriament i conscientment a una carrera universitària, se sobrentén que té interès per a l'estudi i per a l'obtenció de nous coneixements.
- Coneixements suficients d'anglès i francès (i per anar bé també d'italià) que permetin llegir textos en aquests idiomes per tal de poder accedir a determinada bibliografia i/o recursos electrònics. Si bé en el cas de l'assignatura *Art català medieval* la bibliografia en aquestes llengües no és gens comú pel que fa a obres de síntesi, compta amb estudis rellevants de caire específic (articles en publicacions i actes de congressos internacionals).
- És absolutament indispensable que tant l'expressió oral com l'escrita siguin correctes en el contingut i en la forma, tal i com ha de ser exigible a qui hagi superat uns estudis de batxillerat i aspiri a un títol universitari, i sigui quina sigui la llengua utilitzada.

Objectius

Proporcionar a l'estudiant els següents coneixements i habilitats:

- 1- Una visió general d'aquest àmbit artístic en paral·lel al coneixement específic de les seves diverses manifestacions. Això ha de permetre assimilar el perfil i les particularitats de l'art d'aquesta època i territori per tal de poder identificar i valorar les obres que en van sorgir.
- 2- Comprendre i conèixer les interrelacions entre art i context històric, religiós, social, econòmic, polític i cultural, així com les diverses funcions i lectures de l'obra d'art.
- 3- Conèixer i saber utilitzar convenientment la bibliografia pertinent, entesa com a recurs que permet ampliar els coneixements proporcionats a l'aula i, quan sigui necessari, trobar informació. Determinats recursos electrònics poden complementar eficaçment tot el procés.
- 4- Consolidar l'ús d'un lèxic específic (que s'entén que haurà estat après en cursos anteriors), que permeti la correcta lectura i descripció d'una obra, una tipologia o un tema iconogràfic.

Competències

Història de l'art

- Analitzar amb esperit crític, a partir dels coneixements adquirits, l'obra d'art en les seves diferents facetes: valors formals, significat iconogràfic, tècniques i procediments artístics, procés d'elaboració i mecanismes de recepció.
- Desenvolupar un pensament i un raonament crítics i saber comunicar-los de manera efectiva, tant en les llengües pròpies com en una tercera llengua.
- Generar propostes innovadores i competitives en la recerca i en l'activitat professional.
- Interpretar l'obra d'art en el context en el qual es va gestar i relacionar-la amb altres formes d'expressió cultural
- Que els estudiants hagin desenvolupat aquelles habilitats d'aprenentatge necessàries per emprendre estudis posteriors amb un alt grau d'autonomia
- Que els estudiants sàpiguin aplicar els coneixements propis a la seva feina o vocació d'una manera professional i tinguin les competències que se solen demostrar per mitjà de l'elaboració i la defensa d'arguments i la resolució de problemes dins de la seva àrea d'estudi.
- Reconèixer l'evolució de la imatge artística des de l'antiguitat fins a la cultura visual contemporània.

Resultats d'aprenentatge

1. Analitzar els creadors d'un fenomen artístic en un determinat context cultural.
2. Analitzar els receptors d'un fenomen artístic en un determinat context cultural.
3. Analitzar les idees artístiques sobre un fenomen artístic en un determinat context cultural.
4. Analitzar una imatge artística i situar-la en el seu context cultural.
5. Aplicar els coneixements iconogràfics a la lectura de la imatge artística
6. Buscar, seleccionar i gestionar informació de manera autònoma tant en fonts estructurades (bases de dades, bibliografies, revistes especialitzades) com en informació distribuïda a la xarxa
7. Coordinar equips de treball, desenvolupant habilitats de resolució de conflictes i presa de decisions
8. Definir i explicar amb precisió un objecte artístic amb el llenguatge propi de la crítica d'art.
9. Distingir les tècniques i el procés d'elaboració d'un objecte artístic
10. Estimular la creativitat i fomentar idees innovadores.
11. Examinar una imatge artística i distingir-ne els valors formals, iconogràfics i simbòlics.
12. Explicar els mecanismes de recepció d'una obra d'art.
13. Identificar les idees principals i les secundàries i expressar-les amb correcció lingüística
14. Reconstruir el panorama artístic d'un determinat context cultural
15. Relacionar una imatge artística amb altres fenòmens culturals de la seva època.
16. Saber exposar amb eficàcia els coneixements, oralment i per escrit.

Continguts

Contextualització:

L'assignatura es referirà a l'art dut a terme al territori designat com a principat de Catalunya (corresponent a grans trets amb l'actual Catalunya més el que constitueix l'anomenada Catalunya Nord, actualment sota jurisdicció francesa) des de l'ocupació carolíngia (c. 800) fins el que tradicionalment es considera la fi de l'Edat Mitjana (c. 1500). Això inclou els períodes convencionalment designats com a preromànic, romànic i gòtic, si bé es prendran en consideració els precedents tardoromans/paleocristians.

L'art de la Catalunya medieval és el resultat de la trobada entre les tradicions locals i les contínues aportacions foranes, de diversa naturalesa i procedència segons el moment. El període preromànic, a cavall entre una tradició anterior tardoantiga i les novetats provinents de l'Europa carolíngia donarà pas, pels volts de l'any 1000, al romànic (meridional en el nostre cas) alimentat d'experiències provinents d'altres territoris (especialment dels pertanyents a les actuals França i Itàlia, si bé també s'ha de considerar la Mediterrània oriental). Superades les fórmules del *primer romànic*, el romànic ple perviurà més enllà del 1200, endinsant-se més o menys en el segle XIII, quan comencen a aparèixer, en les arts figuratives, les primeres fórmules gòtiques que en determinats territoris de l'actual França ja havien despuntat força temps abans, i que aporten un accent francès al primer gòtic que es fa aquí. El segle XIV obrirà també les portes a l'italianisme i, pels volts del 1400, es fa patent una internacionalització de l'estil que, cap a la segona meitat

de la centúria, mirarà cap a Flandes. L'arquitectura del gòtic a Catalunya seguirà paràmetres meridionals i perviurà encara en el segle XVI, quan les arts figuratives ja han abandonat els plantejaments gòtics en favor dels nous models renaixentistes. Indestriables del context polític, religiós i social, els processos artístics d'aquest període transcorren en un complex escenari que va de la progressiva substitució del poder musulmà pel carolingi, amb la configuració d'una Catalunya comtal que, a mitjan segle XII, amb l'hegemonia del comtat de Barcelona i l'obtenció de la corona d'Aragó, assistirà a l'inici d'un brillant període expansiu de la confederació catalano-aragonesa per terres occitanes, peninsulars i insulars. Amb un paper absolutament rellevant a l'època, l'esfera religiosa configurarà (a partir de l'inici en època antiga amb l'expansió del cristianisme) una topografia monumental que definirà bona part del paisatge artístic de l'època, tota vegada que marcarà una part important de les actituds i activitats de la població.

TEMARI

1.- Introducció general. Plantejament de l'assignatura. Abast i periodització; aspectes terminològics. Recursos bibliogràfics i electrònics.

2.- Els inicis, entre Roma i el romànic.- Topografia artística religiosa: del passat paleocristià a l'època carolíngia. La Catalunya comtal dels segles IX i X: monestirs i catedrals. Sant Miquel de Cuixà.

3.- L'arquitectura de l'XI. El "primer romànic": historiografia; Puig i Cadafalch; picapedrers llombards? Oliba. Cardona. Ripoll. Vic. L'altra arquitectura de l'XI: Sant Pere de Rodes. L'enigma dels relleus rossellonesos.

4.- L'ornamentació del temple en el romànic. Pintura mural i sobre taula. Mobiliari litúrgic: frontals, baldaquins. "Pintura d'agulla": el brodat de la Creació. Talles de fusta. Llibres il·lustrats: Bíblies de Ripoll i Rodes; Beatus de Torí.

5.- Arquitectura i escultura del romànic ple. Pervivència de fórmules i novetats. Incorporació de l'escultura monumental. La portalada historiada: Ripoll, Rodes, Vic. El claustre: funcions, formes, iconografia (claustres de Girona i Sant Cugat). Escultura rossellonesa. El cercle de Cabestany. Solsona.

6.- Entre el romànic i el gòtic. Catedrals de la Catalunya Nova: Lleida i Tarragona. Els monestirs cistercencs de Santes Creus i Poblet, entre l'austeritat i la comitència reial. L'anomenat *estil 1200*.

7. Nous escenaris religiosos del gòtic. Les catedrals i el seu entorn. Les parròquies (Santa Maria del Mar). Els ordes mendicants i el suposat paper innovador de la seva arquitectura. Pedralbes: d'Elisenda de Montcada a les pintures contractades per Bassa. Capella reial de Barcelona.

8. Els escenaris civils del gòtic. La ciutat. Els palaus. Palau Reial Major de Barcelona. Poder civil i art: les empreses artístiques del govern ciutadà. Barcelona: Consell de Cent i Generalitat. Drassanes i llotges. Els hospitals (Barcelona, Lleida). Cases urbanes. Dels ponts a les fonts.

9. Els espais del temple i el seu mobiliari en època gòtica. Les capelles i el seu agençament. Antics edificis, noves capelles i remodelació dels espais (Tarragona, Lleida). El presbiteri (Girona). El cor (Barcelona). Retaules: tipologies, evolució. Sepulcres: l'art al servei de la mort.

10. Devoció i art. Els sepulcres sants i els seus artífexs: santa Eulàlia de Barcelona, sant Narcís de Girona. Reliquiaris. Relats visuals de la llegenda hagiogràfica. Imatgeria sacra.

11. Text i imatge: el llibre il·lustrat a la Catalunya gòtica. Llibres per als reis, per als clergues i per als jueus.

*** Els diferents apartats del temari no seguiran necessàriament l'ordre en el qual apareixen aquí, que podrà variar en funció d'incidències que afectin la docència (com ara la suspensió puntual de classes per motius acadèmics o altres), conveniències argumentals o qualsevol imprevist.

*** Cadascun dels temes permetrà abordar diversos aspectes paral·lels (històrics, religiosos, laborals, documentals, tècnics...); qüestions estilístiques (models, influències, corrents estilístics i aspectes formals) i tractar monogràficament personalitats artístiques rellevants que, intencionadament, no es mencionen en el programa.

*** Qui imparteix aquesta assignatura considera que, en realitat, n'haurien de ser dues: Art romànic català i Art gòtic català, ambdues quadrimestrals. Mentre això no sigui possible, la concentració del temari en un únic quadrimestre n'impossibilitarà el compliment, si és que es volen tractar els temes amb la mínima profunditat requerible.

Metodologia

Desenvolupament del temari (sesions magistrals a l'aula)

- En les sessions presencials a l'aula desenvoluparà el temari a nivell teòric en format de classe magistral, amb el complement pràctic de projeccions en power-point, lectura de textos o utilització puntual d'algun recurs electrònic. S'indican lectures que calgui fer i se n'aconsellaran d'altres.
- Seran benvingudes les intervencions per part dels estudiants, en forma de preguntes, comentaris o aportació d'informació complementària i que puguin generar un debat o portar cap a altres aspectes relacionats amb el temari.
- S'utilitzarà el Campus Virtual per a proporcionar llistats bibliogràfics, enllaços i altre material que es consideri oportú, així com per avisar d'incidències que puguin afectar l'assignatura.
- La tutorització es reserva a dubtes específics i particulars, deixant els d'interès col·lectiu per a les intervencions a l'aula.

Altres activitats

a) Seminari

Es durà a terme un seminari sobre un tema monogràfic que servirà de marc per al treball de curs. S'hi tractarà un tema paral·lel i complementari al programa.

Eventualment podria fer-se'n algun altre. En aquest cas, la seva naturalesa i extensió variarà en funció de les prioritats que marqui el seguiment del temari i de la seva viabilitat (condicionada pel nombre d'alumnes matriculats), així com de factors externs relacionats amb el contingut de l'assignatura (com ara la celebració d'alguna exposició, conferència o activitat d'interès) que poden motivar la realització d'un seminari que s'hi relacioni.

b) Treball de curs

Es considera una activitat fonamental d'aprenentatge i pràctica metodològica. Les pautes per a la seva elaboració (estructura i metodologia) seran detalladament explicades en una sessió pràctica a l'aula.

c) Altres

* La realització i naturalesa d'altres activitats supervisades dependrà del nombre d'alumnes per grup. Si el nombre és elevat i aquestes activitats no han de resultar viables i profitoses, no es duran a terme. Es comunicaran a classe amb prou temps i també se'n donaran els detalls oportuns. En tot cas serien:

- Elaboració d'una ressenya en el cas que durant el curs hi hagués alguna exposició, conferència o altra activitat de contingut relacionat amb l'assignatura.
- Només en el cas que el grup fos poc nombrós (20 estudiants màxim) i fos possible a nivell horari, es faria alguna sessió teòrico-pràctica (visita a un museu i/o monument o exposició relacionada amb l'assignatura).

Activitats formatives

Títol	Hores	ECTS	Resultats d'aprenentatge
Tipus: Dirigides			
Desenvolupament del temari (classes magistrals a l'aula)	50	2	1, 2, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 12, 14, 15
Metodologia i pautes per al treball	4	0,16	6, 7, 8, 10, 13, 16
Seminari	6	0,24	1, 2, 4, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15
Tipus: Supervisades			
Treball	45	1,8	4, 6, 8, 11, 13, 16
Tipus: Autònomes			
Estudi (consolidació ampliació dels continguts explicats a classe a partir de la bibliografia i els recursos)	30	1,2	6, 11, 13, 15, 16
Lectura de textos indicats pel professor	15	0,6	10, 13

Avaluació

A) Examen:

Prova escrita consistent en tres blocs d'extensió variable:

- Entre 5 i 10 preguntes breus consistents en la identificació d'imatges amb la corresponent informació essencial (obra, període artístic, cronologia, personatges implicats -comitent, artífex, si es coneixen) acompanyada d'una breu i precisa indicació dels aspectes més rellevants)
- Explicació d'una obra a partir de les imatges que es proposin. Ha d'incloure la informació essencial (com en el cas de les preguntes breus) que, en aquest cas, es desenvoluparà de manera raonada, tot especificant el context en què sorgeix l'obra i fent-ne una lectura des de tots els angles possibles (històrico-artística, iconogràfica...)
- pregunta teòrica

*** La qualificació de l'examen constituirà un 75% de la nota final, que se sumarà al 25% que s'obtingui del treball**

B) Treball:

Es plantejarà un treball que suposi un complement i acompanyament de l'assignatura, d'extensió limitada en la seva forma final però d'execució dilatada al llarg del curs, que impliqui la cerca i utilització de bibliografia i imatges que aportin la informació requerida per a l'elaboració progressiva del resultat que calgui lliurar.

Els treballs es lliuraran en la data que s'especificarà oportunament (en tot cas, durant el darrer quart del quadrimestre) en format imprès. Si el calendari lectiu ho permetés (cosa altament improbable), es destinarien una omés sessions a la posada en comú i debat en el tram final del curs.

L'estructura i metodologia del treball seran detalladament explicades en una sessió pràctica a l'aula i es penjaran al Campus Virtual, així com el calendari relatiu a la data d'entrega d'un guió previ i del treball finalitzat.

L'elaboració del treball respon a l'avaluació continuada, en tant que suposa el lliurament d'un guió previ (que es valorarà i validarà) abans de la realització definitiva.

*** La qualificació obtinguda en el treball constituirà un 25% de la nota final, que se sumarà al 75% que s'obtingui de l'examen**

Reavaluació: Es podrà fer un examen de reavaluació, exclusivament en els següents casos:

- si no es va poder fer en el seu moment l'examen final (cal aportar justificant)

- si la qualificació final obtinguda (resultant de treball i examen) és igual o superior al 4 i inferior al 5 (per tant, en cap cas es podrà fer amb la finalitat d'obtenir un resultat superior si ja s'ha superat l'assignatura)

* la data de la reavaluació la fixa la Facultat. No es farà cap canvi ni excepció a nivell particular. Si hi ha algun canvi de data afectarà tot el grup i es farà saber. * l'estructura de l'examen de reavaluació serà la mateixa que la de l'examen final. L'extensió pot variar lleugerament.

* en cap cas s'acceptaran treballs com a exercici de reavaluació.

Activitats d'avaluació

Títol	Pes	Hores	ECTS	Resultats d'aprenentatge
Examen	75%	0	0	1, 2, 4, 5, 8, 11, 12, 14, 15, 16
Treball	25%	0	0	4, 6, 8, 10, 11, 13, 16

Bibliografia

Selecció bibliogràfica (obres generals)

Art de Catalunya- Ars Cataloniae, X. Barral i Altet (dir.), Edns. L'Isard, Barcelona 1997, 10 vols. (diversos dels quals -4, 6, 8 i 10- inclouen capítols relatius a l'art medieval)

Catalunya medieval, Generalitat de Catalunya / Lunweg, Barcelona 1992 [catàleg d'exposició].

Del romà al romànic. Història art i cultura de la Tarraconense mediterrània entre els segles IV i X, Enciclopèdia catalana, Barcelona 1999.

Catalunya a l'època carolíngia. Art i cultura abans del romànic (segles IX i X), J. Camps (dir.), MNAC, Barcelona 1999 [catàleg d'exposició].

Barral i Altet, X., *L'art pre-romànic a Catalunya, segles IX-X*, Eds. 62, Barcelona 1981.

Junyent, E., *L'arquitectura religiosa a Catalunya abans del romànic*, Curial, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona-Montserrat 1983.

Dalmases, N. de ; José i Pitarch, A., *Els inicis i l'art romànic. S. IX-XII*, Barcelona 1986 (2a. ed., 1988).

Catalunya Romànica, Fundació Enciclopèdia Catalana, Barcelona 1984-1998, 27 vols.

Español, F.; Yarza, J., *El romànic català*, Angle, Manresa-Barcelona 2007.

Castiñeiras, Manuel; Camps, Jordi, Duran-Porta, Joan, *El romànic a les col·leccions del MNAC*, MNAC, Barcelona 2008.

El romànic i la Mediterrània. Catalunya, Toulouse i Pisa. 1120-1180, M. Castiñeiras; J. Camps, I. Lorés (dir.), MNAC, Barcelona 2008 [catàleg d'exposició].

Barral i Altet, X., *L'art romànic català a debat*, Eds. 62, Barcelona 2009

Els comacini i l'arquitectura romànica a Catalunya. Simposi internacional (25-26 nov. 2005), MNAC, Barcelona 2010.

L'art gòtic a Catalunya, A. Pladevall i Font (dir.), Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 2002-2009; 10 vols.

Dalmases, N. de ; José i Pitarch, A., *L'època del cister, s. XIII* (Història de l'art català II), Eds. 62, Barcelona 1985.

Dalmases, N. de ; José i Pitarch, A., *L'art gòtic, ss. XIV-XV* (Història de l'art català III), Eds. 62, Barcelona 1984 [2a. ed. 1986].

Cathalonía. Arte gótico en los siglos XIV-XV, MNAC-Museo del Prado, Barcelona-Madrid 1997 [catàleg d'exposició].

Español Bertran, F., *El gòtic català*, Angle Editorial, Manresa - Barcelona 2002.

Español Bertran, F., *Els escenaris del rei. Art i monarquia a la corona d'Aragó*, Angle Editorial, Manresa 2001.

Cornudella, R.; Favà, C.; Macías, G., *El gòtic a les col·leccions del MNAC*, MNAC, Barcelona 2011.

Catalunya 1400. El gòtic internacional, R. Cornudella (dir.), MNAC, Barcelona 2012.

Gudiol i Ricart, J.; Alcolea i Blanch, S., *Pintura gòtica catalana*, Polígrafa, Barcelona 1987.

* Es proporcionarà a través del campus virtual un llistat més ampli de bibliografia per a l'assignatura (amb estudis anteriors al 1980, altres de més específics i publicacions periòdiques).

Els estudis monogràfics i articles científics s'aniran citant oportunament al llarg del curs. Amb tot, cal tenir present que les obres de síntesi consignades en aquesta selecció inclouen abundant bibliografia sobre obres, artistes i temes específics.

Recursos electrònics

<http://blogs.uab.cat/bhart/> (BH ART, espai virtual de la Biblioteca d'Humanitats de la UAB especialitzat en Art i Arqueologia. Compta amb enllaços molt útils).

www.mnac.cat/ (MNAC)

www.museuepiscopalvic.com/ (Museu Episcopal de Vic)

www.museudelleida.cat/ (Museu de Lleida Diocesà i Comarcal)

<http://museu.bisbatsolsona.com> (Museu Diocesà i Comarcal de Solsona)

www.patrimoni.gencat.cat (Patrimoni de la Generalitat de Catalunya)

Imatges:

www.monestirs.cat (molt útil per la seva exhaustivitat i abundància d'imatges. Segueix una classificació geogràfica molt pràctica i inclou la quasi totalitat d'establiments religiosos regulars -monestirs, canòniques, convents-)

www.artmedieval.net (nombroses imatges, classificades geogràficament)

(*s'aniran citant al llarg del curs, si s'escau, altres recursos de tipus més específic o de recent aparició, si és el cas)